

Željko Karaula*

Suradnik Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru

ORCID: 0000-0001-6801-0457

SLUČAJ KRIŽEVAČKOGO ŽUPNIKA STJEPANA KRANJČIĆA „VOJNIKA STEPINČEVE VOJSKE”

Streszczenie

SPRAWA KRIŻEWACKIEGO PROBOSZCZA STJEPANA KRANJČIĆA „ŻOŁNIERZA WOJSKA STEPINACA”

Przedstawiony artykuł – opatrzony krótkim wstępem dotyczącym relacji między władzą komunistyczną a Kościołem katolickim w Jugosławii po drugiej wojnie światowej – dotyczy działalności religijnej księdza dr Stjepana Kranjčića. Od momentu święceń kapłańskich w 1943 r. Stjepan Kranjčić dał się poznać jako kapłan zdolny, pracowity, bezkompromisowy i nieustraszony. W trakcie pracy duszpasterskiej w Zagrzebiu dystansował się od księży, którzy skłaniali się ku współpracy z władzą komunistyczną w celu ochrony swojej pozycji lub ze względu na zaistniałą presję. Z tego powodu często wzywany był na przesłuchania i torturowany. Jedną z przyczyn nieufności władz komunistycznych do niego był jego brat dr Matija Kranjčić, proboszcz parafii w Ozlje i katecheta w Karlovac, który oskarżany był o współpracę podczas wojny z ustaszami, pomimo niewystarczających (lub w ogóle braku) dowodów na tego rodzaju współpracę. Starszy brat Kranjčića został mimo to skazany na śmierć i do dziś nie wiadomo, gdzie został zamordowany i pochowany. Według opinii osób z obszaru jego działalności duszpasterskiej, oskarżenia były nieprawdziwe, ponieważ Matija nie pracował dla okupantów, lecz ratował Serbów i komunistów – jednak podczas procesu nie wzięto tego pod uwagę. Swoją pryncypialność młody Kranjčić udowodnił kapłańską posługą w Križevci, przeciwstawiał się lokalnym władzom komunistycznym w regionie Križevci, starając się zachować i umocnić przekonania

---

* Željko Karaula – historyk, absolwent Uniwersytetu w Zagrzebiu, gdzie uzyskał tytuł doktora w 2015 r. Członek Chorwackiej Akademii Nauk i Sztuk, oddział w Bjelovarze. Autor kilkuset artykułów, a także kilkunastu monografii naukowych i edycji źródłowych. Wielokrotnie nagradzany w kraju jak i za granicą (Czarnogóra). Zajmuje się historią XIX i XX w., w tym również historią kościoła katolickiego.

religijne swoich parafian oraz prowadząc bezkompromisową polityką w stosunku do lokalnych władz komunistycznych, idąc za przykładem arcybiskupa Zagrzebia Alojzija Stepinaca – w 1946 r. skazanego przez komunistyczny sąd w Zagrzebiu na 16 lat więzienia, po 5 latach zwolnionego z aresztu. Według zeznań ludzi, którzy go znali, nazywany był „żołnierzem armii Stepinaca”. Z powodu takiej postawy miejscowe władze komunistyczne ogłosiły go „najgorszym wrogiem ludu”, który nie chciał pogodzić się z ówczesną rzeczywistością społeczną. Na działania ks. Stjepana Kranjčicia w Križevci należy patrzeć w szerszym kontekście, przez pryzmat relacji między Stolicą Apostolską a władzami komunistycznymi, ponieważ z biegiem czasu także i one zmieniły się ulegając względnej normalizacji, co znalazło odzwierciedlenie również na poziomie lokalnym.

Słowa kluczowe: ks. dr Stjepan Kranjčić, Kościół katolicki, reżim komunistyczny, Križevci, działalność religijna, historia Chorwacji

Summary

THE CASE OF KRIŽEVAC PASTOR STJEPAN KRANJČIĆ “SOLDIER OF THE STEPINAC ARMY”

The article presented here – accompanied by a brief introduction on the relationship between the communist authorities and the Catholic Church in Yugoslavia after the Second World War – deals with the religious activities of Father Dr Stjepan Kranjčić. From the moment of his ordination in 1943, Stjepan Kranjčić became known as an able, hard-working, uncompromising and fearless priest. During his pastoral work in Zagreb, he distanced himself from priests who were inclined to collaborate with the communist authorities in order to protect their position or because of the pressure. For this reason, he was often summoned for interrogation and tortured. One of the reasons for the communist authorities' distrust of him was his brother Dr. Matija Kranjčić, parish priest in Ozlje and catechist in Karlovac, who was accused of collaboration during the war with the Ustasha, despite insufficient (or no) evidence of such collaboration. Kranjčić's elder brother was nevertheless sentenced to death and to this day it is not known where he was murdered and buried. According to those in his pastoral field, the accusations were untrue, as Matija did not work for the occupying forces but rescued Serbs and communists – but this was not taken into account during the trial. The young Kranjčić proved his principledness with his priestly ministry in Križevci, defying the local communist authorities in the Križevci region, trying to preserve and strengthen the religious convictions of his parishioners and pursuing an uncompromising policy towards the local communist authorities, following the example of Zagreb Archbishop Alojzi Stepinac – in 1946. sentenced to 16 years in prison by a communist court in Zagreb, released after five years. According to the testimony of people who knew him,

he was referred to as a 'soldier of Stepinac's army'. Because of this attitude, the local communist authorities declared him "the worst enemy of the people", who refused to come to terms with the social reality of the time. Fr Stjepan Kranjčić's actions in Križevci should be viewed in a broader context, through the prism of relations between the Holy See and the communist authorities, as these too changed over time, becoming relatively normalised, which was also reflected at the local level.

Keywords: Fr Dr Stjepan Kranjčić, Catholic Church, communist regime, Križevci, religious activities, Croatian history

Uvod

Zloraba religije je i danas, na početku 21. stoljeća, jedan od glavnih uzroka konflikata u današnjem suvremenom svijetu, što nije tako izgledalo krajem 1980-ih godina prošloga stoljeća kada se bližio kraj komunističke vladavine u istočnoj Europi, a „povratak Bogu“ označavan je kao povratak snagama mira, onom katalizatoru koji je iznio pobjedu demokracije nad totalitarizmom i stvaranje idealnijeg svijeta. Činilo se da su „sile dobra“, prije svih Crkva, porazile „sile zla“ i konačno trijumfirale. Međutim, zloraba religije je danas, u novim uvjetima, postala novom točkom razdora u „novom svijetu“ i taj povijesni proces, s neizvjesnim završetkom, još traje¹.

Kada je, sada već prije više od 60 godina, tada već bivši britanski premijer Winston Churchill, u svom poznatom govoru na Westminsterskom koledžu u gradiću Fultonu u SAD-u 5. ožujka 1946. godine, naglasio da je „Od Stetina do Trsta željezna zavjesa pala na europski kontinent (...) što predstavlja sve veći izazov i opasnost kršćanskoj civilizaciji“, ta je činjenica, osim očigledne podjele europskih naroda na „dva svijeta“, zapadni demokratski i istočni totalitarni², značila i podjelu do tada jedinstvenog tijela Rimokatoličke crkve u Europi (dalje u tekstu RKC). Prvi su put brojne rimokatoličke zemlje istočne Europe došle pod vlast komunističkog sustava (primjerice Poljska, zemlja s gotovo 96 posto katoličkog stanovništva)³. Nepovjerenje između vrhova Katoličke crkve i novouspo-

¹ S. P. Huntington, *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*, Zagreb, Izvori, 1998; S. P. Huntington, *Treći talas, demokratizacija na izmaku dvadesetog vijeka*, Cid, Podgorica, 2004.; *Enciklopedija Povijest, 19., Suvremeno doba (1985.-2007.) i Kronologija*, Jutarnji list, Zagreb, 2008., s. 15-20.

² Treba imati na umu da su Sovjeti i njihovi saveznici na to drugačije gledali. Tako je Ždanov, prilikom otvaranja skupa Kominterne u Szklarskoj Porebi u Poljskoj 1947. godine, svijet podijelio na „imperijalistički i antidemokratski, na jednoj strani i antiimperijalistički i demokratski tabor, na drugoj strani“, pri čemu je ovaj drugi predvođen Sovjetskim Savezom. Ivo Banac, *Sa Staljinom protiv Tita*, Globus, Zagreb, 1990., s. 38.

³ W. Churchill, *The Second World War*, Boston, Houghton Mifflin, Vol. VI., 1974., s. 7290. Izuzetak je Litva koja je potpala pod Sovjetski Savez okupacijom 1940. godine, a u kojoj su

stavljenih komunističkih vlasti u istočnoj Europi i Jugoslaviji bilo je obostrano i duboko ukorijenjeno. Presudan utjecaj u tom nepovjerenju bio je ateistički pogled komunista na svijet te konkretni potezi koje su komunisti najavljivali, kao što su: odvajanje Crkve od države i škole, pljenidba crkvene imovine te postupna eliminacija Crkve iz političkog i kulturnog života nacije⁴.

Odnosi komunističkog režima i Katoličke crkve u Hrvatskoj nakon 1945. godine

Nakon što su tijekom Drugoga svjetskog rata porazili sve svoje ratne neprijatelje, a poslije onemogućili rad i uništili sve stare oporbene stranke (posebno HSS), komunistima je u nastojanju da potpuno omoguće svoj monopol u društvu, smetala samo Katolička crkva, kao jedino moguće središte otpora novoj vlasti i središte okupljanja oporbenih djelovanja. Katolička je crkva svojim opstankom otvorila vrata „za prostor formiranja političkog pluralizma” te postala glavnim kočničarom i mjestom ometanja komunističke kontrole javnoga života⁵. S obzirom na to da se radi o vjerskoj instituciji s velikim utjecajem u narodu, nju režim nije mogao podvrgnuti svojoj kontroli raznim političkim ni policijskim sredstvima. U svojoj revolucionarnoj fazi komunistički režim želio je diskvalificirati RKC i stvoriti uvjerenje u svojim redovima kao i u narodu da je RKC bila najveći pobornik i saveznik propaloga ustaškog režima te da time snosi i odgovornost za sva zlodjela koja je ustaški režim počinio tijekom svoje vladavine. Zbog smisla za realnost te međunarodnu situaciju u svijetu, komunisti nisu mogli samo tako zabraniti rad RKC, ali se moglo spriječiti ili ograničiti njeno djelovanje te djelovanje svećenika, pa i najviših predstavnika katoličke hijerarhije. Pri tome se komunistička vlast služila raznim sredstvima, ponajprije provedbom agrarne reforme, kojom je slabila materijalnu i gospodarsku snagu RKC te raznim drugim mjerama kojima su se smanjivala njezina prava i uloga u društvu.

Iza željezne zavjese nisu bili uspostavljeni samo različiti politički sustavi, ekonomske strukture ili društvena uređenja, već trendovi potpuno različiti od zapadnih, načini zabave, opće znanje, povijesne ideje i interpretacije činjenica. Zemlje istočne Europe, zajedno s Jugoslavijom, zakoračile su u potpuno kontrolirani i zaključani sustav⁶.

većinu stanovništva činili rimokatolici.

⁴ Više o tome o odnosima Katoličke crkve i komunističkog režima u Hrvatskoj: Miroslav Akmađža, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966.*, Otakar Keršovani, Rijeka, 2004., s. 12.-13.

⁵ K. Spahnjak, *Prosvjetno-kulturna politika u Hrvatskoj 1945.-1948.*, „Časopis za suvremenu povijest“ 1993, 25. (1)/1993., s. 94.

⁶ I. Berend, *Centralna i Istočna Europa 1944.-1993., Iz periferije zaobilaznim putem nazad na*

U isto vrijeme stizali su i prijedlozi komunističkih vlasti (Josip Broz Tito), primjerice odmah 1945. godine na jednom prijemu pred predstavnicima RKC predvođenima biskupom Salisom Seewisom, a i nešto kasnije (Tito je 1949. na jednom prijemu *narodnih svećenika* rekao: „Zašto se ne biste vi odvojili od Rima kao što smo se mi odvojili od Moskve?“), da se RKC u Hrvatskoj odvoji od Rima i osnuje nekakva vrsta *Narodne crkve*, što su predstavnici katoličke hijerarhije predvođeni nadbiskupom Stepincem bespogovorno odbijali⁷. U takvoj situaciji neposrednih pritisaka vlasti događali su se slučajevi da su pojedini biskupi (đakovačko-srijemski Akšamović, šibenski Mileta) imali nešto blaži odnos prema novim komunističkim vlastima, nastojeći uspostaviti neki vid crkveno-državnih odnosa te su u radu odluke biskupskih konferencija koje su uvijek podržavali, pokušali ublažiti njihovu primjenu, nastojeći umanjiti reakciju vlasti te tako maksimalno iskoristiti zaštitu vjerskih sloboda na području svojih biskupija. Većina drugih biskupa zadržala je tvrd i beskompromisan stav prema vlastima⁸.

Odnos prema religiji i Crkvi uopće u komunističkoj je vizuri svijeta predstavljen kao borba protiv misticizma i zaostalosti, a namjera je bila da se potpuno onemogući utjecaj Crkve s ciljem promjene društvene i političke svijesti stanovništva. Pri tome moramo imati na umu teoriju „političkih ciklusa“ prema povjesničaru Gerhardu Lenskom koju je primjenjivala svaka nova revolucionarna vlast (komunistička), a koja je djelomično upotrebljiva i u odnosu prema RKC. U prvoj fazi (**faza a – uspostava komunističke diktature**), nakon uspostave revolucionarne vlasti u cijeloj zemlji 1945., nastupio je pravi val klasičnoga revolucionarnog terora, gdje nova elita preuzima vlast, što dovodi do nasilnih obračuna u kojima je organizirani otpor ili posve uništen ili u velikoj mjeri potisnut. U toj fazi na udar represije došli su i predstavnici RKC. Nadbiskupu Stepincu je suđeno i on je zatvoren (kasnije interniran u kućni pritvor u Krašiću), dok su mnogi drugi svećenici osuđeni na dugogodišnje robije ili na smrt, a provođene su i pojedinačne likvidacije lokalnih župnika u Hrvatskoj bez suđenja.

U sljedećoj fazi (**faza b – konsolidacija režima**) protagonisti novoga sustava nastoje, što je više moguće, smanjiti ovisnost svoje vlasti o goloj sili te počinju uspostavljati legitimnost svoje vlasti kroz izgradnju ustavnog i pravnog sustava, iako je po pitanju religije politika i dalje ostala vrlo kruta. Članovima Komunističke partije (KP), kao i njihovim obiteljima i rodbini, zabranjivano je prisustvovanje crkvenim obredima, sudjelovanje u crkvenim procesijama, akcijama i religijskim

periferiju, Cid, Podgorica, 2001., s. 122.

⁷ M. Akmadža, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966.*, Rijeka 2004, s. 12-13.

⁸ M. Akmadža, M. Matijević, *Odnos biskupa Antuna Akšamovića prema komunističkoj vlasti*, „Časopis za suvremenu povijest“ 2006, Vol. 38, No. 2, s. 433.-457; Miroslav Akmadža, Roman Stipančević, *Odnos biskupa Jeronima Milete prema komunističkom režimu*, „Historijski zbornik“ 2006, God. LIX., s. 237-264.

proslavama. Bilo kakvi oblici kumstva u obredima krštenja i krizme, sklapanje crkvenog braka ili prisustvovanje crkvenom pogrebu bili su strogo zabranjeni.

U zadnjoj fazi (*faza c – reformska politika*), u slučaju nepostojanja ikakvih vanjskih opasnosti, sustav se sve više dugoročno razvija u smjeru sve manje uporabe sile, a sve više na uvjeravanje i inicijativu. U tom se razdoblju odnosi između RKC i države poboljšavaju. Dakle, nakon razdoblja kada je RKC bila pod jakim pritiscima Komunističke partije od kraja Drugoga svjetskog rata do početka šezdesetih godina, taj pritisak znatnije popušta, i zbog međunarodnih okolnosti (pregovori SFRJ i Vatikana, smrt nadbiskupa Stepinca). Unatoč tome odnosi između Crkve i države ostali su puni međusobnog nepovjerenja. Ipak, od sredine šezdesetih godina odnosi su poprimali oblik međusobne tolerancije te je tih godina ponovno dopušteno i javno proslavljanje crkvenih i vjerskih priredbi.

Poslije 7. kongresa SKJ 1960. godine smanjen je broj isključenja i članovi SKJ nisu više proganjeni zbog toga što je netko od njih odlazio u crkvu⁹. Dijalog između RKC poslije Drugoga vatikanskog koncila (1962.-1965.) i jugoslavenskih vlasti sve se više produbljavao. Ovisno o osobnim stavovima pojedinih biskupa i svećenika, pojedinci iz RKC počeli su uviđati i dobre strane „jugoslavenskoga socijalističkog eksperimenta“ koji se tada provodio u Jugoslaviji. Tako su slovenski biskup Vjekoslav Grmič i nadbiskup splitsko-makarski Frane Franić počeli govoriti o dobrim stranama u sustavu „socijalističkog samoupravljanja“ te su ga hvalili u svojim spisima, a tome se pridružio i ugledni teolog Tomislav Šagi Bunić u svojoj izjavi „da je samoupravni sistem puno bliže čovjeku i Bogu“¹⁰.

Takvi novi tonovi poslije Koncila postavili su novi kompromis između vlasti i Crkve jer je režim dopuštao izgradnju crkava i slobodan protok vjerskog tiska, a Vatikan je prešutno prešao preko preispitivanja slučaja nadbiskupa Alojzija Stepinca te odvrtao hrvatsko svećenstvo od suradnje s hrvatskim emigrantskim organizacijama. Veliki preokret nastao je krajem 60-ih godina kada je komunistička vlast prekinula staru praksu korištenja informacija preko tajne policije i doušnika barem formalno, a sugeriralo se da se posveti pozornost analizi vjerskih događaja i crkvenog tiska te da se preko seminara i konferencija održavaju dobri odnosi s predstavnicima Crkve¹¹. Treba spomenuti da je spor između komunista i RKC bio ponajprije u ideologijskom smislu, iako se ne smije zaboraviti da je RKC kroz

⁹ G. Lenski, *Power and Privilege; A Theory of Social Stratification*, Chapel Hill (N.C) – London, 1985, s. 59. U tom smislu vidi i najnoviji rad Katrin Boeckh, *Vjerski progono u Jugoslaviji 1944.-1953.: staljinizam u titoizmu*, „Časopis za suvremenu povijest“ 2006, 38(2), No, s. 403-433; M. Ančić, „Velika promjena“ *retorika ili realnost, Statut – magazin za političku kulturu i društvena pitanja*, Mostar 2007, s. 198-216.

¹⁰ V. Perica, *Balkanski simboli*, Beograd 2006, t. 1, s. 97.

¹¹ Komisija za odnose s vjerskim zajednicama Izvršnog vijeća Sabora SRH, Informativni bilten broj 5/1969., „Naša politika prema najnovijim kretanjima u vjerskim zajednicama u Hrvatskoj“, 30. prosinca 1969.

svoje djelovanje činila i srž hrvatskog identiteta, i to ne samo vjernicima, čime se ulazilo u složenu problematiku međunacionalnih odnosa u jugoslavenskoj federaciji, ponajprije hrvatsko-srpskih.

U preporuci Saveznog izvršnog vijeća (SIV) i CK SKH 1960. godine konstatirano je da je Crkvi onemogućeno djelovanje kao političkoj i reakcionarnoj organizaciji te da se njena djelatnost sada svodi samo na obavljanje vjerskih obreda. Ipak, upozorava se da je došlo do preorijentacije crkvenih aktivnosti na širenje vjerskog života preko vjerskih obuka, obreda, vjerskih skupova, te intenzivnijim primanjem pomoći iz inozemstva. Preporučivalo se da lokalni organi vlasti prilagode svoj način rada nastalim promjenama¹².

Vjersko djelovanje dr. Stjepana Kranjčića kao „vojnika Stepinčeve vojske”

Već od trenutka svoga zaređenja 1943. godine (zareديو ga je nadbiskup Stepinac) Stjepan Kranjčić pokazao se kao sposoban, marljiv, radišan, beskompromisan i neustrašiv svećenik. Koliko je mladi Kranjčić od početka svoga djelovanja u novim prilikama bio principijelan govori i zgoda (polemika) s monsinjorom Svetozarom Rittigom¹³, koji je nakon povratka iz partizana nazvao tadašnjeg župnika župe sv. Marka u Zagrebu i tražio od njega da se na crkvi izvjesi komunistička zastava koja je visjela i na drugim vladinim zgradama u okolici. Župnik Erjavec odgovorio mu je da zastavu nema, a Rittig mu je na to rekao da će zastavu odmah poslati. Kada je Erjavec to ispričao Kranjčiću, tada kapelanu u župi sv. Marka, ovaj mu je rekao da bi on volio razgovarati s Rittigom kada ponovno nazove. Nakon nekog vremena Rittig se javio da šalje zastavu, a Kranjčić mu je telefonski oštro odgovorio: „Presvijetli, nemojte slati zastavu. Jer na crkvi sv. Marka nikada neće visjeti zastava s crvenom zvijezdom. To je banska i kraljevska crkva i ima ostati samo to i ništa drugo. A drugo su vladine palače i neke druge javne zgrade“. Na to je Rittig odgovorio: „Mladiću, Vi ste bezobrazni!“ i poklopio slušalicu. Kranjčić je ohrabrio prestrašenog Erjavca: „Gotovo je, prečasn, ništa se ne bojte, gotovo, neće visjeti nikakva zastava”¹⁴.

¹² R. Radić, *Država, Rimokatolička i Srpska pravoslavna crkva od 1945. do polovine šezdesetih godina*, „Dijalog povijesničara–istoričara“ 2000, No. 2, s. 661.

¹³ Mons. dr. Svetozar Rittig (1873-1961), svećenik i političar. Nakon uspostave NDH odlazi u partizane. U svibnju 1944. postaje vijećnik ZAVNOH-a, kasnije je izabran u Predsjedništvo ZAVNOH-a. U rujnu 1944. dolazi na čelo Komisije za vjerske poslove pri ZAVNOH-u, a poslije i u predsjedništvo Vlade NR Hrvatske. Godine 1946. postaje ministar bez lisnice u Vladi NR Hrvatske. U svojem se radu većinom bavio odnosima s Katoličkom crkvom u Hrvatskoj. Vidi u: Miroslav Akmadža, *Prilog poznavanju političkog djelovanja mons. Svetozara Rittiga*, *Historijski zbornik*, god. LIV., Zagreb, 2001., 137.-158.

¹⁴ *Arhiv o dr. Stjepanu Kranjčiću u Križevcima Udruge za promicanje znamenitih Križevčana* „Dr. Stjepan Kranjčić“, *Izjava Slavice Hosu*, 18/2007.

Već u svećeničkom djelovanju u Zagrebu, prema svjedočanstvu kolege svećenika Mate Repića, Kranjčić je na poseban način zastupao Crkvu i hrvatsku državu. Ograđivao se od kanonika koji su bili skloni komunističkim vlastima kako bi zaštitili svoje posjede. Tako je Repić zamolio Kranjčića da mu savjetuje što da radi kada je zbog jedne vjerske procesije osuđen na tri mjeseca zatvora. Kranjčić mu je savjetovao da ode u zatvor i da se ničega ne boji, jer da se, po njegovu uvjerenju, Crkva nema što petljati s vlastima koje žele uništiti i razoriti vjeru i Crkvu. Prema izjavi Blaža Tote Kranjčić je često bio pozivan na ispitivanja u Petrinjsku ulicu u Zagrebu: „Bio je tučen, ali o tome nije volio razgovarati”. Opravdavao se situacijom drugih pa je tako jednom izjavio da, iako je zatvaran, to nije ništa prema onima koji su bili zatvoreni osamnaest godina, da je tima bilo teško¹⁵.

Jedan od razloga nepovjerenja komunističkih vlasti prema njemu bio je i njegov brat dr. Matija Kranjčić, župnik u Ozlju i katehet u Karlovcu, kojega je Ozna osudila kao „ustaškog agitatora, propagandista i organizatora”, bez obzira na nepostojanje dokaza ili manjkave dokaze o „suradnji s ustaškim vlastima ili pomoći ustašama”. Stariji brat Kranjčić je kao takav osuđen i danas se niti ne zna gdje je ubijen. Ljudi iz njegova kraja govorili su da optužbe nisu istinite, da Matija nije radio za okupatore, već da je spašavao Srbe i komuniste, no to nije uzeto u obzir¹⁶. Zbog svojega tajničkog djelovanja na Nadbiskupskom duhovnom stolu i zbog sugestija biskupu Salisu Sewisu da ne popušta komunistima, Stjepan Kranjčić je od Udbe 1950. godine dobio izgon na 30 km od Zagreba „radi negativnog utjecaja na biskupe”. Biskup Lach poslao ga je u Hrvatski Leskovac k časnim sestrama karmelićankama odakle je neko vrijeme upravljao župom u Rakovu Potoku¹⁷.

Nakon što je 1952. godine imenovan župnikom u Križevcima mnogi koji su ga tada upoznali u njemu su prepoznali čovjeka izrazite Stepinčeve škole, principijelnog i bez kompromisa. Tako je svećenik Petar Lovašen izjavio da Kranjčića voli uspoređivati sa Stepincem: „(...) bili su vrlo slični i po izrazu lica i po stavu. Nije to bio izraz mržnje, već izraz beskompromisnosti (...) Kranjčić je bio iz Stepinčeve škole, njegova duha, istih pogleda na život i svijet”¹⁸. Kranjčić je svojim dolaskom u Križevce sve župnike i svećenike pokušao držati na okupu, sugerirao im je što činiti u nevoljama, tražio je od njih da budu čvrstih stavova. Kao nepokolebljivi borac protiv bezvjerstva, Kranjčić je bio „izraziti vojnik Stepinčeve vojske”, protivnik komunističkog ateizma i čovjek koji nije želio popustiti pred

¹⁵ Isto, Izjava vlč. Blaža Tote, 26/2007.

¹⁶ S. Kožul, *Stradanja u zagrebačkoj nadbiskupiji za vrijeme II. svjetskog rata i poraća, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb 2004, s. 146-147.; S. Kožul, *Martirologij Crkve zagrebačke*, Prometej, Zagreb 1998, s. 587.

¹⁷ Arhiv o dr. Stjepanu Kranjčiću, Izjava vlč. Mate Repića, 11/2007.

¹⁸ Tamže, Izjava vlč. Petra Lovašena, 13/2007.

silom.¹⁹ Do njegova dolaska u Križevce 1952. godine župnik je tamo bio Josip Valjak koji je „blisko“ surađivao s vlastima NDH te je bio uhićen i sproveden na robiju u Staru Gradišku. Nakon izlaska s robije 1951. godine, Valjak se vratio u Križevce, sada potpuno nepodoban novim vlastima zbog svoje prošlosti. Željeli su ga zamijeniti upraviteljem župe sv. Ane Petrom Šebom, koji je bio bliži vlastima. Vlasti su organizirale demonstracije i tražile da se Valjak ne vrati te da se Petar Šeb imenuje novim župnikom. No, Kaptol je u toj situaciji maknuo obojicu i odabrao dr. Kranjčića za novoga križevačkog župnika.²⁰ Upravo su u to vrijeme kulminirali napeti odnosi između Vatikana i Savezne vlade u Beogradu kada je 29. studenog 1952. Vatikan među novoimenovanim kardinalima objavio i ime nadbiskupa Stepinca.

Vrlo brzo 17. prosinca 1952. prekinuti su diplomatski odnosi između dviju država. Svi ti događaji brzo su se odrazili i na lokalnoj razini. Tako je pri posjetu biskupa Josipa Lacha u Križevce, organizirana hajka SKOJ-a (prema drugom izvoru incident je organizirala Udba koja je dirigirala okupljenom mladeži)²¹, koja je dovela masu naroda da prosvjeduje protiv biskupa Lacha, slaveći „narodne svećenike“²². U uzavreloj atmosferi masa je provalila u župni dvor i provalila vrata tražeći biskupa Lacha. Prema jednom izvoru dr. Kranjčić se držao vrlo hrabro. Biskup je sklonjen u pokrajnju sobu, dok je Kranjčić stao ispred gomile koja je počela razbijati inventar, i rekao: „Koga tražite? Ako mene tražite, ja sam tu, pred vama. Radite sa mnom što želite, samo ne dirajte moje goste“. Međutim, Kranjčić je odgurnut, a mnogi su gosti pretrpjeli fizičko nasilje.²³ Nekoliko mjesnih odbornika Narodnog odbora (NO) koji su bili u gomili tražili su da biskup Lach odmah napusti Križevce, no ni oni nisu znali kontrolirati razjarenu gomilu te su pozvali vojsku da je maknu, a biskup Lach je pod pratnjom napustio Križevce. Takve situacije nisu bile slučajne. Pri posjetu Bjelovaru tih godina, prema jednoj izjavi, biskup Salis Seewis u pratnji dr. Kranjčića i drugi pratitelji, pretrpjeli su nasilje i otjerani su iz Bjelovara²⁴.

Na IV. gradskoj konferenciji Gradskog komiteta SKH Križevci 1951. godine donesene su smjernice za postupanje prema „religioznoj svijesti“ djece i mladeži u prosvjetnim programima. Prema njima je, s ciljem odvajanja djece od religije, potrebno osnovati organizaciju „Naša djeca“, dok se u borbi protiv religije treba angažirati i Klub prosvjetnih radnika s namjerom utjecaja na učitelje, kako bi u školama nastojali „da se đaci koji su još uvijek vezani za Crkvu i religiju, izvrgnu

¹⁹ Tamže, Izjava Vladimira Kranjčevića, 25/2007.

²⁰ Tamže, Izjava Vladimira Kranjčevića, 25/2007.

²¹ Tamže, Izjava vlč. Pavla Šatraka, 12/2007.

²² M. Akmadža, *Uloga biskupa Josipa Lacha u crkveno-državnim odnosima 1945.-1962.*, „Tkalčić“ 2006, No. 10, s. 310.

²³ Arhiv o dr. Stjepanu Kranjčiću, Izjava vlč. Stjepana Drugčevića, 32/2007.

²⁴ Tamže, Izjava vlč. Blaža Tote, 26/2007.

ruglu²⁵. Unatoč tim smjernicama primijećeno je da se neki nastavnici ne drže direktiva te daju izjave, poput profesora Andrije Mardešića „da će doći vrijeme kada će se službeno morati pohađati crkve”, ili poput profesora Hrašćaneca koji kao prononsirani klerovac, nije dopustio svojoj kćeri da 29. studenoga na svojoj pionirskoj kapi nosi petokraku zvijezdu. Zaključak je da se takva skretanja moraju ukloniti iz svijesti prosvjetnih radnika²⁶. Koliko je to teško išlo svjedoči i izvještaj o proslavi katoličkog Božića iz 1952. godine kada se dogodila „politička blamaža u našem gradu, kada su neke trgovačke i ugostiteljske radnje aranžirale svoje izloge u svrhu proslave Božića, cijeli niz prodavaona Granap, Apatovac dekorira svoje izloge tobože novogodišnjim jelkama, a da se vlasti ne dosjete stavljaju natpis: Sretna Nova godina te se u zaključku ironizira ‘da li su to socijalistička društvena poduzeća ili radnje popa Pavišića’²⁷. (prijašnji križevački katehet o.pa.)²⁸. U zaključku stoji da poslije svega navedenog treba raditi na „razbijanju religije na svakom koraku²⁹”.

Tako se u izvještaju Kotarskog komiteta SKH Križevaca 1960. godine šalje elaborat u Centralni komitet SKH u Zagreb o političkom stanju na području križevačkog kotara. Nakon prikaza prošlosti Drugoga svjetskog rata na području Križevaca i brojčanih podataka pripadnika neprijateljskih formacija (ustaše, domobrani, mačekovci, četnici, križari) koji su poginuli tijekom ratnih djelovanja ili još žive na području kotara, dolazi zanimljivo poglavlje koje se odnosi na „negativno i neprijateljsko djelovanje klera“, pri čemu elaborat nudi i strukturalne razlike unutar svećeničkih redova te njihov pristup prema narodnoj vlasti. Prema elaboratu na području križevačkog kotara 1960. godine nalazi se ukupno: 25 rimokatoličkih svećenika koji su razmješteni po župama unutar kotara, grkokatolički svećenici u grkokatoličkoj biskupiji, njih sedmorica predvođeni biskupom te dvojica pravoslavnih svećenika. Časnih sestara ima ukupno 84, od njih su 42 u samostanu Lovrečina grad, dok su ostale u dva samostana u Križevcima, a neke žive i u župnim uredima župnika. Godine 1959. u Križevcima je osnovana srednja

²⁵ Državni arhiv Bjelovar (dalje HR-DABJ), Centralni komitet KPH Križevci, (dalje CK SKHK), knjiga 5., 347.5, Zapisnik IV. konferencije GK KPH Križevci, 8 lipanj 1951.

²⁶ Tamže.

²⁷ Velečasni Mijo Pavišić je, poslije svog povratka iz logora, bio veliki kritičar komunističkog režima. Tako je izjavljivao da na području NRH na vlasti ne mogu biti Srbi. Po pitanju jezika zalagao se da se u Hrvatskoj govori hrvatski, a u Srbiji srpski, a ne da se jezici miješaju. Prema izvještaju u kojem je jugoslavenska vlada tražila izručenja ratnih zločinaca Pavelića i Artukovića, Pavišić je odgovorio da zašto naša Vlada ne bi tražila i srpske vlastodršce, razne generale i ministre koji su danas u Londonu. Bio je i izraziti protivnik stvaranja seljačkih radnih zadruga, jer da od toga „nema ništa jer je to propast za seljaka”. HR-DABJ, Kotarski komitet Križevci, A 7.12., knjiga 21., Podaci o neprijateljskom djelovanju reakcionarnih elemenata, bez datuma, (po prilici poslije Rezolucije Kominforma 1948. godina, o.p.a.).

²⁸ HR-DABJ, CK SKHK, knjiga 5., VI. Konferencija rajona grada Križevaca, bez datuma.

²⁹ Tamže.

vjerska grkokatolička škola s 30 učenika. U zagrebačkom sjemeništu s područja kotara je 14 mladića, a na Bogoslovnom fakultetu njih 6, dok je jedan ilegalno prebjegao u Italiju (Trst)³⁰.

Prema elaboratu rimokatoličko je svećenstvo na području kotara podijeljeno u 3 grupacije. Prva pripada svećenicima članovima Staleškog udruženja koji su „iako ne svi, prilično lojalni i tako se odnose prema narodnim vlastima“³¹. U drugu skupinu, prema elaboratu, pripadaju oni župnici i svećenici koji su prilično povučeni te tek s vremena na vrijeme kontaktiraju s narodnim vlastima te „neprijateljsko“ djelovanje nema javni karakter. U posljednjoj trećoj skupini oni su elementi koji izrazito „neprijateljski nastupaju protiv našeg društvenog uređenja“³², a to su: dr. Stjepan Kranjčić, župnik iz Križevaca, župnik iz Glogovnice te upravitelj župe iz Vrbovca Franjo Žnidarec. Pripadnici te grupe uopće ne kontaktiraju sa članovima Staleškog udruženja, već ih bojkotiraju te se sastaju samo s nekim svećenicima iz druge grupe koji su povučeni. Pod pritiskom naših vlasti, stoji u elaboratu, uspjelo se postići da članovi te zadnje grupacije ne nastupaju javno neprijateljski, iako se ponekad „događa da su njihove propovijedi u crkvama neprijateljskog sadržaja i uperene protiv naše stvarnosti“³³. Dr. Kranjčić i ostali članovi grupe čine sve, gdje god im se pruži prilika, da zaoštre odnose s organima vlasti, i sa članovima Staleškog udruženja. Iako je svima njima cilj da održe vjeru i vjerske običaje, u tome članovi Staleškog udruženja nastupaju mnogo realnije i smirenije, dok se grupa na čelu s Kranjčićem služi svim „mogućim formama i pritiscima da održe što više ljudi i vjernika za sebe“³⁴.

Dr. Kranjčić nije odobravao sve poteze grkokatoličkog biskupa dr. Bukatka. Zamjerao mu je „premalu nacionalnu svijest za biskupiju“, a i da je, kada je otišao u Beograd, potpuno zapustio svoju biskupiju³⁵. Kranjčiću su dolazile informacije da biskup Bukatko vrlo dobro surađuje s vlastima, što potvrđuje i izvještaj Kotarskog komiteta SKH Križevci gdje se konstatira da dr. Bukatko dobro surađuje s organima Narodne vlasti te da je informirao „predsjednika NOK da je u Münchenu na Kongresu jugoslavenskih biskupa koji je tamo održan, donesen negativan zaključak o emigrantskom kleru“³⁶.

³⁰ HR-DABJ, 197., A.7.1.2., kutija 21., Kotarski komitet SKH Križevci, (1951.-1952.), (1954.-1962.), Političke informacije, Elaborat Kotarskog komiteta SKH Križevci upućen Centralnom komitetu SKH Zagreb 1960. godine, Analiza političkog stanja na području kotara Križevci (dalje Elaborat 1960.).

³¹ Tamže, Elaborat 1960.

³² Tamže, Elaborat 1960.

³³ Tamže.

³⁴ Tamže.

³⁵ Arhiv o dr. Stjepanu Kranjčiću u Križevcima, Izjava Vladimira Kranjčevića, 25/2007.

³⁶ HR-DABJ, 197., A.7.1.2., kutija 21., Kotarski komitet SKH Križevci, (1951.-1952.), (1954.-1962.), kutija 21., 26/1., Centralnom komitetu SKH (Org. politički sekretarijat) Zagreb, 18. listopada 1960.

Prema elaboratu zadnja je skupina i kršila Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica pri čemu se najviše isticao župnik iz Križevaca dr. Kranjčić i župnici iz Glogovnice i Vrbovca koji su javno prijetili vjernicima „sudom božjim, ukoliko neće dolaziti u crkvu i odgajati djecu u kršćanskom duhu.“³⁷ Članovi te grupe napadali su čak i prosvjetne radnike radi namjernog zadržavanja djece u školi u vrijeme kada bi se u crkvi trebao održavati vjeronauk. Križevački župnik dr. Kranjčić na sav glas iz propovjedaonice viče i napada roditelje da dosta djece još ne pohađa vjeronauk, a isto čini i njegov kapelan u Ravnu kada odlazi služiti mise. Župnik iz Vrbovca čak je dobio na „dar“ jednu kuću u blizini škole, kako bi je uredio za bogomolju, gdje bi djeca pohađala vjeronauk kada izlaze iz škole. Ta je akcija brzo spriječena.

Veliki utjecaj vjere na stanovnike Križevaca i okolice dokazuje i konstatacija da su adaptaciju postojećih građevinskih vjerskih objekata na području Križevaca, crkvi, kapela i župnih dvorova, omogućili sami vjernici svojim milodarima te su tako prikupljena velika sredstva za obnovu tih objekata. U tim su akcijama sudjelovali i neki članovi Saveza komunista, a negdje su se angažirali i članovi mjesnih organizacija SSRN-a, pri čemu su mnogi od njih pozivani na odgovornost. Prema elaboratu, dobar dio komunista sa sela još nije raščistio po pitanju religije te je vrlo malo komunističke djece koja nisu krštena u lokalnoj crkvi. Elaborat zaključuje da sve to ide u prilog „kleru koji na osnovu toga stvara zaključak da su ti ljudi u SK samo da bi mogli biti na položaju, ali da na boga nisu zaboravili“³⁸. U takvoj atmosferi nije ni čudno da se u pojedinim krajevima križevačkog kotara (Zabrdja i Gradec) raširila vijest o Sudnjem danu, da će doći do jedne minute mraka u svijetu, da će sve gorjeti, a to da se sve događa jer Bog želi dati do znanja nevjernicima i komunistima da on postoji i vlada svijetom te da se oni moraju vratiti vjeri, a da će se sve to dogoditi dvijetisućite godine te da se otpadnici od vjere imaju vremena pokajati³⁹. Zbog pitanja vjere dolazilo je i do razdora i u pojedinim obiteljima te je u takvim situacijama dr. Kranjčić često intervenirao, vrlo blago, smirujući situaciju. Tako je, prema jednom svjedočanstvu, dr. Kranjčić intervenirao kada je u jednoj obitelji došlo do razdora zbog toga jer se jedan ukućanin učlanio u Partiju. Kranjčić je, da bi smirio situaciju, govorio kako i u Partiji treba dobrih katolika Hrvata koji mogu pomoći da se nešto dobro pokrene u državi te da i u Partiji ima poštenih ljudi koji su bili prisiljeni ući u nju. Tumačio je da odlazak u Partiju ne znači raskid s vjerom, jer je vjera nešto veće⁴⁰.

³⁷ Tamže.

³⁸ Tamže. Elaborat 1960.

³⁹ HR-DABJ, 197., A.7.1.2., kutija 21., Kotarski komitet SKH Križevci, (1951.-1952.), (1954.-1962.), Političke informacije, 1962.

⁴⁰ Arhiv o dr. Stjepanu Kranjčiću, Izjava Zlatka Kopse, 33/2007.

Dr. Kranjčić bio je vrlo aktivan i 1961. godine kada su se u Križevcima, u vremenu od 16. do 23. travnja, održavale misije koje su vodila trojica isusovaca iz Zagreba. Tako u izvještaju stoji da je župnik Kranjčić sa skupinom „religioznih žena“ osvijetlio crkveni toranj žaruljama u obliku križa, a osim toga dao je i tiskati program tih misija koji je dijelio građanima. Te su misijske propovijedi prema izvještaju bile izuzetno posjećene te su u njima misionari govorili o Bogu, braku, problemima pobačaja i odgoja djece. Jednu od propovijedi držao je dr. Kranjčić. Ona doslovce glasi: „Dragi križevčani i križevčanke i vi iz okolice vratite se Bogu jer ako se Bogu ne vratite onda ćete propasti. Križevci su stari grad, koji je uvijek bio uzor svojim vjernicima. Ako se vam možda netko prijete što idete u crkvu, nemojte se bojati, jer vam nitko ništa nemože. Ljudi, građani grada Križevaca, to je nekada bio kršćanski grad, koji je uvijek pobjeđivao svoje neprijatelje sa kristovom zastavom u ruci“⁴¹. Uspjeh misija i dolazak nadbiskupa Šepera u Križevce te misa s propovijedi koju je predvodio, u organizacijskom su smislu pripisivani dr. Kranjčiću, što je potvrđeno jednim simboličnim činom. Jedan od misijskih propovjednika pred mnoštvom je predao sveti križ dr. Kranjčiću i rekao: „Vašem uzornom župniku, koji je vjeran Vama, jer je neumorno radio na organiziranju ovih misija. On je mnogo za Vas učinio, kada je organizirao ove misije, jer je to jedan veliki i odgovoran posao. O, župniče, ti veliki apostolu, primi u srce ovaj svoj narod, iako je tvoje srce maleno, ali je i veliko da može primiti sve kršćane. Evo ti ovaj križ, i vodi ove kršćane, te im usadi u njihove duše sve ono što smo mi ovdje govorili i propovijedali. Evo tebi veliki pastiru i čuvaru ovaj križ i čuvaj svoje kršćane mnogo, koliko možeš“. Tom se prilikom i pri oproštaju misionar ponovno osvrnuo na dr. Kranjčića riječima da je on „veliki pastir kojega je teško naći“⁴².

Zaključak

Vidi se kako su komunističke vlasti postupno mijenjale politiku, najprije uz fizičko zlostavljanje i represiju (Križevci 1953., „razbijanje religije“), pokušaje podvajanja, a zatim uz sve veći dijalog i toleranciju u zadanim okvirima. Tito je u svom govoru u Rumi u rujnu 1953. godine „pozvao da se prestane s fizičkim napadima na svećenike“⁴³. Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica ništa nije promijenio, dvije su strane ostale u ideološkom sukobu. Tek nakon smrti kardinala Stepinca, 1960. godine, jugoslavenski režim počinje sređivati odnose s Katoličkom crkvom, a njegova nasljednika nadbiskupa Šepera prikazuje kao čovjeka spremnog na suradnju s vlastima. Promjenama su svakako pogodovala

⁴¹ HR-DABJ, 197., A.7.1.2., kutija 21., Kotarski komitet SKH Križevci, (1951.-1952.), (1954.-1962.), Političke informacije, Informacije o održavanju misija u Križevcima, 4. 5. 1961.

⁴² Tamže.

⁴³ B. Jandrić, *Hrvatska pod crvenom zvijezdom, KPH 1945.-1952.*, Zagreb 2005, s. 236.

i promjene u politici Crkve nakon II. vatikanskog koncila koji je otvorio dijalog s ateističkim režimima te su tako pregovori između Svete Stolice i jugoslavenske vlade doveli do potpisivanja protokola o normalizaciji odnosa s Jugoslavijom. Djelovanje lokalnog župnika dr. Stjepana Kranjčića u Križevcima treba promatrati kroz odnose Svete Stolice i komunističkih vlasti, jer su se oni s vremenom ipak mijenjali i postajali podnošljiviji, a to se odražavalo i na lokalnoj razini, dok je ideologijski sukob još uvijek tinjao, sve do pada komunističkog poretka u „proljeću naroda“ 1989.-1991. godine. Može se konstatirati da su mnogi lokalni župnici širom Hrvatske poput dr. Stjepana Kranjčića bili pravi promotori (pastiri), nositelji nade i vjere koji su na svojim leđima najviše iskušali što znači biti opozicija režimu i „narodni neprijatelj“.

PRILOG⁴⁴:

Kotarski komitet Saveza komunista Hrvatske Križevci Centralnom komitetu SKH Zagreb

Predmet: Analiza političkog stanja na Području kotara Križevci

Kada obrađujemo materiju negativnih, antisocijalističkih i neprijateljskih pojava na području kotara Križevci, koje se prepleću kroz naš društveno-politički život i društveno-političku, ekonomsku i kulturnu stvarnost, tada moramo imati u vidu niz elemenata i faktora, koji su tome uvjetovali i danas uvjetuju. U kotaru Križevci, za razliku od ostalih područja naše Republike, utjecaj NOP-a na stanovništvo bio je relativno slab, a da ne govorimo o negativnim i neprijateljskim utjecajima sistematski ugrađivanih za vrijeme postojanja stare Jugoslavije, političkih faktora i previranja koja su postojala, što je sve štetno utjecalo na stanovništvo ovog područja. Rezultat tih stanja i političkih previranja naročito je došao do izražaja uoči okupacije naše zemlje, 1941. godine, kao i kroz tok Drugog svjetskog rata i borbe protiv naprednih snaga – Narodnooslobodilačkog pokreta.

Za vrijeme stare Jugoslavije najjači politički utjecaj na stanovništvo tog područja imale su političke partije: HRSS, a kasnije HSS, dok su najznačajniji utjecaj imale SDS i kasnije JRZ. Osim tih političkih partija nužno je spomenuti utjecaj i djelovanje frankovačke organizacije, koja je već u prvim danima stvaranja bi-

⁴⁴ HR-DABJ, 197., A.7.1.2., kutija 21., Kotarski komitet SKH Križevci, (1951.-1952.), (1954.-1962.), Političke informacije, Elaborat Kotarskog komiteta SKH Križevci upućen Centralnom komitetu SKH Zagreb 1960. godine, Analiza političkog stanja na području kotara Križevci. Ovdje je prikazan cijeli elaborat iako se samo zadnje četiri stranice odnose na djelovanje Crkve i njezinih pripadnika u kotaru Križevci. To je napravljeno zato da se ne gubi iz vida da je komunistička vlast i dalje na Crkvu gledala kroz prizmu poražene strane u Drugome svjetskom ratu i stalno poistovjećivala namjere crkvenog djelovanja s namjerama „neprijateljske emigracije“ i povezivanje Crkve s domaćim „neprijateljskim elementima“. Elaborat je prenesen integralno.

vše Jugoslavije bilo strogo zabranjena, ali su njezini predstavnici i dalje politički djelovali, uvlačivši se u organizacije HRSS-a i kasnije HSS-a, kroz koje su vrlo uspješno sprovodili utjecaj i politiku Frankovih ideja, a kasnije ustaškog pokreta.

Upravo u takvoj situaciji radnički pokret i KPJ, iako je na području kotara bilo naprednijih ljudi, vrlo teško su uspjeli u širenju naprednih ideja i sprovođenju tog utjecaja. Ovdje treba napomenuti i to da na našem kotaru nije bilo industrije i radničkih snaga, pa se taj napredni rad uglavnom odvijao oko naprednih obrtnika i tu i tamo kojeg radnika ili seljaka. Do 1926. godine osjećao se organizirani partijski rad na našem kotaru i za to vrijeme postojalo je na našem kotaru oko 9 partijskih ćelija, od kojih su 4 bile u gradu Križevci, a ostale na terenu i sveukupno je brojilo 35-45 članova. Pošto je režim bivše Jugoslavije pooštrio mjere protiv KPJ-u i u to vrijeme se Okružni komitet u Bjelovaru pasivizirao došlo je i do neorganiziranog rada u svim partijskim organizacijama, koje su kasnije doživjele još veći poraz, kada je zavedena diktatura 1929. godine. Tada su ostali zapaženi neki pojedinci, dok su se ostali članovi povukli, a ovi prvi nisu imali mogućnost nikakvog organizovanog rada i djelovanja. Takvo stanje ostalo je sve do 1935. godine, kada se ponovo počelo raditi na učvršćivanju i obnavljanju partijskih ćelija, a da bi se 1937. godine dolaskom Posavac Josipa za partijskog kotarskog rukovodioca ozbiljnije počelo sa organiziranim radom preko sindikata i primanjem u Partiju mladih ljudi. U to vrijeme bilo je organizirano i nekoliko štrajkova u gradu Križevci. Već 1939. godine ponovo dolazi do slabljenja partijskog utjecaja, čemu je uvjetovao strah pred Njemačkom, pa je doček okupacije zemlje, 1941. godine, većinu članova zatekao neorganizirane, osim nekoliko pojedinaca, koji su okupacijom zemlje otišli prvi u partizane i manje-više svi izginuli. Pred okupaciju partijska organizacija na kotaru Križevci brojila je oko 50 članova, koji su se nalazili u 8 partijskih ćelija. SKOJ-evska organizacija u gradu također je bila prilično jaka i brojila je oko 20 članova.

Ovaj utjecaj naših naprednih snaga bio je suviše slab prema neprijateljskom i negativnom utjecaju starih političkih partija, koje su uglavnom dominirale. Da je to tako potvrđuju činjenice iz prvih dana okupacije naše zemlje, kada su frankovački, ustaški i ostali neprijateljski elementi preuzeli situaciju u svoje ruke, a ujedno preuzimajući vlast omogućili Paveliću i ustaškoj emigraciji da ju preuzmu. Osim toga oni su dobrim dijelom imali u svojim rukama i Mačekovu zaštitu, koja je također odigrala značajnu ulogu u danima okupacije, sakupila velike količine oružja i zatim je preformulirala kompletnu u ustašku stražu, a da uopće nisu reorganizirali istu, osim tu i tamo, gdje nisu imali povjerenja, postavili bi svog zapovjednika. Mačekova zaštita, a kasnije ustaška straža, odmah je pristupila hapšenju naprednih ljudi, Srba i ostalih⁴⁵.

⁴⁵ Treba napomenuti da su određeni dijelovi Hrvatske građanske i seljačke zaštite bili infiltrirani ustaškim elementima u drugoj polovici 30-ih godina 20. stoljeća te su u početku

Za područje kotara Križevci, a naročito za grad, karakteristično je da su frankovci imali vrlo jak utjecaj, koji je kasnije vrlo dobro došao ustaškom pokretu za sprovođenje svojih ideja. Sa frankovačkom organizacijom bili su u to vrijeme vezani svi svećenici, a na području kotara u nekoliko navrata dolazio je i Pavelić dr. Ante, koji je 1929. godine preobučen u popovsku mantiju iz sela Škrinjari otišao u emigraciju u Mađarsku⁴⁶. Iz emigracije Pavelić je također podržavao veze sa nekim frankovačkim elementima u gradu Križevci i na području kotara.

Sve to je uvjetovalo da je na području kotara Križevci za vrijeme Drugog svjetskog rata u kvislinškim i okupatorskim formacijama učestvovalo:

U ustašama	1.857 lica
Od toga poginulo i umrlo poslije rata	678 lica
Nalazi se u emigraciji.....	15 lica
Sada se nalazi na životu.....	1.179 lica
U ustaškoj policiji.....	112 lica
Od toga poginulo	19 lica
Sada se nalazi na životu	93 lica
U njemačkim formacijama	855 lica
Od toga poginulo i dosad umrlo.....	190 lica
Nalazi se u emigraciji.....	12 lica
Sada se nalazi na životu.....	665 lica
U domobranstvu	5.258 lica
Od toga poginulo i dosad umrlo.....	509 lica
Nalazi se u emigraciji.....	5 lica
Sada se nalazi na životu.....	4.749 lica
Ukupno sa kotara Križevci u neprijateljskim vojnim formacijama se je	
Nalazilo.....	8.192 lica
Od toga poginulo i dosad umrlo.....	1.432 lica
Nalazi se u emigraciji.....	32 lica
Sada se nalazi na životu.....	6.760 lica

pružili određenu potporu ustaškim vlastima. U jedno su vrijeme službeno nazivani Hrvatski zaštitni lovci, ali već su tijekom lipnja 1941. raspušteni zbog nepovjerenja novih ustaških vlasti u njihovu pouzdanost.

⁴⁶ U elaboratu ima i nekih potpuno netočnih povijesnih podataka i proizvoljnih tumačenja. Poznato je da je dr. Ante Pavelić u emigraciju u Italiju pobjegao preko Sušaka 19. siječnja 1929. godine. Mario Jareb, Ustaško-domobranski pokret – od nastanka do travnja 1941., Školska knjiga, Zagreb, 2006., 72.

Ovdje su uračunata samo naoružana lica, koja su se aktivno nalazila u neprijateljskim formacijama, dok nisu iskazana ona lica koja su vršila političke funkcije u ustaškom pokretu, logornici, tabornici, zbornici i drugi, kojih je na području kotara bilo prilično. Ako uzmemo familiju od tih 8.192 lica i familije ostalih političkih elemenata, o kojima smo govorili, onda se logično zaključuje, da je njihov negativni i neprijateljski utjecaj bio kroz tok rata ogroman.

Neposredno nakon oslobođenja godine 1945.-1946. godine i do polovice 1947. na području kotara odmetnulo se nekoliko ustaških elemenata u križare, koji su za vrijeme svog postojanja imali svoj oslonac kod izvjesnog dijela raznih ustaških elemenata. Osim njih bilo je i bunkeraša, koji su se sakrivali kod svojih kuća ili prijatelja, a nisu pripadali križarskim bandama. Na području općine Vrbovec postojala je jedna četničko-križarska pljačkaška grupa koja je također djelovala slično kao i križari.

Križara, bunkeraša i njihovih jataka na području kotara bilo je :

U križarima.....	24 lica
Od toga ubijeno.....	23 lica
Sada se nalazi na životu.....	1 lice
Bunkeraša.....	21 lice
Od toga ubijeno.....	18 lica
Sada se nalazi na životu.....	3 lica
Jataka križara	279 lica
Od toga ubijeno i do sada umrlo	49 lica
Sada se nalazi na životu.....	230 lica
U četničko-križarskim bandama	13 lica
Od toga ubijeno.....	3 lica
Sada se nalazi na životu.....	10 lica

Jataci i ostaci križarskih bandi, koji se danas nalaze na životu u većini slučajeva su neprijateljski orjentirani prema našem društvenom i političkom uređenju, neki od njih s vremena na vrijeme i otvoreno neprijateljski istupaju. Ista je pojava i kod ostataka ustaških i njemačkih formacija, za razliku, što njih ima više i neprijateljski istupaju u daleko proširenoj formi. Ovo i je uglavnom danas baza neprijateljskog djelovanja, ne računajući ovdje utjecaj neprijateljskog djelovanja klera, dok ostaci bivših građanskih i političkih partija nalaze se u izvjesnom opadanju, osim izrazitijih predstavnika bivših građanskih stranaka i partija, koji se ni do sada nisu pomirili sa našim društvenim i političkim uređenjem. Neprijateljski elementi iz tih kategorija svojom negativnom aktivnošću prepliću se u svim porama našeg

društvenog i političkog života, a kada ne uspijevaju omesti mjere vlasti, tada svim snagama nastoje da koč normalan razvitak i rješenje pojedinih zadataka i akcija, koje sprovedu organi vlasti.

Negativno i neprijateljsko djelovanje klera

Na području našeg kotara nalazi se na službi 25 rimo-katolička svećenika koji su razmješteni po župama. Pravoslavnih svećenika ukupno je dvoje jer je jedan premješten u Bjelovar. Grkokatoličkih svećenika u križevačkoj grkokatoličkoj biskupiji nalazi se 7 na čelu sa biskupom. Časnih sestara na području kotara ukupno je 84, od kojih 42 u samostanu Lovrenčina grad, a ostale su smještene u dva samostana u Križevcima. Dok se nekoliko njih nalazi po župnim dvorovima kod svećenika. Početkom školske 1959./60 godine pri grkokatoličkoj biskupiji u Križevcima formirana je srednja vjerska škola za spremanje grkokatoličkih i salezijanskih svećenika. U toj školi nalazi se 30 đaka regrutovanih iz cijele naše zemlje. U sjemeništu u Zagrebu sa našeg terena nalazi se 14 mladića, od čega ih je ove godine otišlo 6, a na bogoslovnom fakultetu nalazi ih se 6, od kojih je jedan ilegalno prebjegao u Italiju i sada se nalazi u Trstu.

Sa našeg kotara ima 19 svećenika koji službuju na drugim terenima plus dva koja se nalaze u našem kotaru u službi. Opatica sa našeg terena ima 24, od kojeg broja su ove godine otišle 3. U fratrima se nalazi 6 lica.

Aktivno svećenstvo koje se nalazi u službi u kotaru Križevci podjeljeno je u tri grupe i to: u prvu grupu spadaju svećenici članovi Staleškog udruženja koji su, iako ne svi prilično lojalni i tako se odnose prema narodnim vlastima, u drugoj grupi nalaze se svećenici koji su povučeni i s vremena na vrijeme kontaktiraju sa organima vlasti te neprijateljski javno ne nastupaju; dok u treću grupu spadaju izraziti neprijatelji našeg društvenog uređenja, a to su župnik iz Križevaca dr. Stjepan Kranjčić, župnik iz Glogovnice i upravitelj župe iz Vrbovca Franjo Žnidarec. Ovakva grupacija među njima se osjeća i nabrojani župnici neće razgovarati sa članovima staleškog udruženja, već se družu međusobno i sa nekima od onih iz druge grupe, a članovi staleškog udruženja osim međusobnog druženja sastaju se sa nekim župnicima koji su povučeni.

Kod ove trojice koji su izraziti neprijatelji našeg društvenog uređenja, uspjelo se našim mjerama postići to da ipak javno neprijateljski ne nastupaju, iako se ponekad događa da su im propovjedi u crkvama neprijateljskog sadržaja i vidno uperene protiv naše stvarnosti. Osim toga gdje god im se pruži prilika, zaoštravaju odnose kako sa organima vlasti tako i sa svećenicima koji su članovi staleškog udruženja.

Svima njima, pa i onima koji su članovi Staleškog udruženja, osnovni je cilj održavanje vjere i vjerskih osjećaja, za koje smatraju da su u znatnom opadanju

od ranije. Kod toga je razlika samo u tome, što su članovi Staleškog udruženja mnogo realniji i smireniji za razliku od ostalih, koji upotrebljavaju sve moguće forme i pritisak kako bi održali što više ljudi i vjernika za sebe. U tom pogledu bilo je i kršenja Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica, kod čega su se najviše isticali župnici iz Križevaca, Glogovnice, Vrbovca i drugi. Sve propovjedi u crkvama usmjerene su u tom pravcu, kroz koje se apelira na vjernike i prijeti im sudom božjim ukoliko neće dolaziti u crkvu, vjerovati u boga i djecu odgajati u kršćanskom duhu. U posljednje dvije godine u tom pogledu osjeća se veliko previranje za razliku od ranijih godina, što i oni osjećaju, jer je u priličnoj mjeri na pojedinim terenima odlazak na bogoslužje u opadanju, a osim toga i svećenici primjećuju da dobar dio ljudi u crkvu dolazi samo zato što nema drugdje gdje otići, a da nisu pravi vjernici i kršćani.

Isti je slučaj i u vezi održavanja katehizacije, kod čega pojedini svećenici poduzimaju razne mjere, da što više omladine obuče u vjerskom duhu, a kod toga su išli tako daleko, da su čak napadali prosvjetne ranike i prigovarali im kod namjernog zadržavanja djece u školi za vrijeme kada bi trebao biti vjeronauk. Ove godine vjeronauk polazi u našem kotaru 1400 đaka, što je za razliku od ranije znatno smanjeno, ali još uvijek je nezadovoljavajuće. Polaznici vjeronauka u većini slučajeva su djeca nižih razreda osmogodišnjih škola, a negdje ih ima i iz viših razreda, što konkretno zavisi od učitelja i nastavnika, koji iako ništa drugo kod đaka to tolerira. Broj polaznika na vjeronauk se povećava u onim godinama kada se održavaju firme, jer tada imaju svećenici obavezu obučavati i spremati za firmanje. Članovi Staleškog udruženja vjeronauk drže uglavnom onda, kada je u njihovoj župi firma, jer smatraju, ukoliko im djeca neće znati, da će ih biskup progoniti. U ostalim godinama vjeronauk praktički ne održavaju, osim u zadnje vrijeme počeli su prakticirati da vjeronauk drže na ljetnim ferijama. Prosvjetni radnici u tom problemu još nisu dovoljno angažirani, a neki i vrlo netaktično postupaju. Činjenica da tamo gdje je nastavnik dobar komunista mali broj djece ide na vjeronauk. Dobar dio nastavnog kadra još do sada nije ušao u taj problem ili koliko su im stvari i jasne odnose se flegmatično, a pojedini čak toleriraju vjeronauk. Kod toga ni naše društveno-političke organizacije ne poduzimaju odgovarajuće mjere i nisu rijetke pojave, da djeca od pojedinih članova SK odlaze na vjeronauk, da im svećenici dolaze u posvetu kuća, žene od članova SK odlaze u crkvu i.t.d.

Pojedini svećenici, da bi što više djece privukli sebi, organizirali su da prije vjeronauka ili poslije da sa djecom igraju loptu, koju su u tu svrhu nabavili. Drugi opet kupuju bombone, koje prije početka vjeronauka dijele djeci, a u Žabnu je župnik prilikom prve pričesti za svu djecu pripremio sendviče i bombone, što im je poslije pričesti djelio. Gradečki svećenik poziva na odgovornost roditelje od djece, koja ne dolaze na vjeronauk i prijeti im da će ih oglasiti kao u crkvi

kao nevjernike. Križevački župnik dr. Kranjčić na sav glas sa propvjeđaonice viče i napada roditelje da još uvijek dovoljan broj djece ne polazi vjeronauk, a isto radi i njegov kapelan u Ravenu, kuda odlazi služiti mise. Upravitelj župe u Vrbovcu, da bi si stvorio mogućnost održavanja katehizacije u svim školama na području svoje župe, poduzeo je mjere, da na „poklon“ dobije u Poljanskom Lugu jednu kuću, koja se nalazi u neposrednoj blizini škole, iz koje je namjeravao urediti bogomolju, da iz porušene crkve u poljani preseli jedan oltar i to bi mu isključivo služilo za održavanje vjeronauka. Ova mjera mu je onemogućena putem NO-općine Vrbovec, koja u prvom redu nije dozvolila izvršiti prijenos, jer Hršak Jaga, koja je „darovala“ župnoj crkvi Vrbovec kuću, nije bila gruntovni vlasnik. Sada se namjerava izvršiti eksproprijacija, jer je to sastavni dio čestice, na kojoj je sagrađena škola.

Po tim problemima partijska organizacija i općinski komiteti do sada su bili vrlo angažirani, a da bi se pvela sistematska borba protiv tih negativnih utjecaja, potrebno je da općinski komiteti vode brigu o tom problemu i da se preko osnovnih organizacija i prosvjetnih radnika bore za smanjenje utjecaja, koje kler vrši na najmlađe generacije.

Materijalna baza klera ne području našeg kotara još je relativno dosta jaka i sada im je osnovna orijentacija da izvrše adaptaciju postojećih građevinskih objekata: crkvi, kapela i župnih dvorova. U tu svrhu investirali su ogromna sredstva, koja su dobrim dijelom sakupljena od vjernika, a neki su smanjivali zemljišni maksimum. U tim akcijama bilo je pojava da su učestvovali i pojedini komunisti, a negdje su se aktivirali i članovi mjesnih organizacija SSRN-a. Kada je u Tkalcu adaptirana kapelica, članovi SK-a davali su novčanu pomoć, a ujedno su bili i organizatori za popravak kapelice. Pošto su neka lica bila pozivana na odgovornost zbog nepovlasnog sakupljanja priloga, opravdavala su se, da je akcija sakupljanja bila u sporazumu sa članovima partije. U Glogovnici župnik nije učestvovao u izgradnji dalekovoda i seoske mreže, a kada je elektrifikacija završena, po selu je skupljao potpise, kojima je elektroodboru „potvrdio“ da će selo uplatiti udio u iznosu od 51.000- dinara, na osnovu čega je odobreno ukopčavanje na seosku mrežu. Tajnik elektroodbora Djurin Zlatko iz Glogovnice, koji je nažalost član SK i sekretar osnovne organizacije, dozvolio je da se molba župniku na ovaj način riješi, da je izvršeno ukapčanje, a da sebe ne bi kompromitirao, potvrdu je dao potpisati drugom odborniku elektroodbora i rekao da on to ne smije potpisati, jer je član SK. Do sada je bilo nekoliko karakterističnih slučajeva, da su popovi za svoje akcije uspjeli da pridobiju po kojeg člana SK-a, pa su o tome naveliko prepričavali međusobno, a i pred vjernicima, kao ih i članovi Partije pomažu i da oni siromaci nisu krivi što u partiji moraju biti, da su inače dobri vjernici. Isto se događa kada pojedini članovi SK traže od popova dokumente da bi se mogli vjenčati u drugim crkvama ili kada krste djecu. U Gornjoj

Rijeci sekretar partijske organizacije Tomo Podolski je dao krstiti dijete, žena mu stalno odlazi u crkvu, a osim toga javno je nosio dijete kojemu je kumovao na krštenju. Dobar dio komunista na selu još nije raskrstio sa pitanjem religije i često se događa kada pojedini mladići koje partijske organizacije SK namjeravao primiti u SK, to odbijaju, a kada se ožene i vjenčaju u crkvi organizacije SK ih primaju u savez Komunističke partije. Vrlo je malo djece od komunista na selu, koje nisu krštene u crkvi. Ovakvih pojava ima i kod pojedinih članova općinskih komiteta, a službenici koji nisu komunisti kao i neki prosvjetni radnici to isto čine. Kleru to sve ide u prilog i na osnovu toga stvaraju zaključak, da su ti ljudi u SK-a samo radi toga da bi mogli biti u službi ili na odredjenom položaju, ali da boga ipak nisu zaboravili. Veći broj društveno-političkih organizacija, vatrogasci i odbori SSRN-a skloni su na crkvene praznike organizirati zabave i na taj način uveličati crkvene ceremonije. Kod toga još uvijek ima pojava da čak i predstavnici vlasti u općinskim narodnim odborima, a nekada i sekretari OK interveniraju kod nadležnih organa da se dotičnoj organizaciji dozvoli organiziranje zabave, neovisno o tome što se zna da je na. Primjer „Velika gospa“ ili neki drugi crkveni praznik. Ovo se mahom opravdava da će time društvene organizacije zaraditi novaca, po drugoj strani da građanstvo neće ići u crkvu, već na zabavu. To se čini neovisno o tome što su i sami uvjerenja da ovo drugo nije nikakvo obrazloženje, ali tvrde da je tako. Kada bi nadležni organ izdao negativno rješenje pojavljivale bi se razne intervencije, što u najmanju ruku govori o prilično niskoj svijesti pojedinih odgovornih i rukovodećih ljudi. Ove i slične pojave vrlo štetno djeluju na terenu, a po drugoj strani kleru i klerikalnim elementima idu u prilog.

Sa našeg terena ne odlazi veliki broj mladića u sjemenište i na teološke fakultete, ali za razliku od ranijih godina, odlazak 6 mladića u sjemenište ove godine je relativno puno. Kada analiziramo kako je do toga došlo, onda nas mora zabrinjavati, kada se zna da su ovu šestoricu obradili i u sjemenište odvuikli postojeći sjemeništarc, koji su uspjeli kroz ljetne ferije iste za to pripremiti. Kada bi organizacije SK poduzele iste tolike mjere, vjerujemo da se to ne bi moglo dogoditi. Bilo je pojava da su neki od tih mladića dolazili u općinu Orehovec i molili da im se omogući odlazak u zanat, a kada nisu naišli na razumjevanje, otvoreno su rekli da su prisiljeni otići u sjemenište, jer drugih sredstava za život nemaju. Odgovorni drugovi nisu našli za shodno da se u takvoj situaciji poduzmu bilo kakve mjere.

U negativnom djelovanju klera pomaže im na našem kotaru prilično veliki broj građana, koji su uz njih vezani, ne samo po vjerskim osjećajima, već su to članovi crkvenih odbora, zvonari i ostali šekutori, koji dosljedno provode politiku odredjenog svećenika. To su mahom negativni i neprijateljski elementi našeg društva kao i karakteristično bivši članovi HSS-a, u posljednje vrijeme svećenici se većinom orijentiraju na ustaške elemente, koje biraju u crkvene odbore. Ta lica su u priličnoj mjeri krše Zakon o položaju vjerskih zajednica tako, da je u ovoj

godini zaključno sa oktobrom mjesecom kažnjeno 33 lica po sucu za prekršaje, a usporedno sa prošlom godinom kada su kažnjena 53 lica. Od popova u ovoj godini kažnjena su trojca novčanom kaznom i jedan od njih kaznom zatvora od 15. dana.

Tłumaczenie na język polski dokumentu:

Komitet okręgowy Chorwackiego Stowarzyszenia Komunistycznego Križevci do Komitetu Centralnego SKH Zagrzeb

Temat: Analiza sytuacji politycznej w okręgu Križevci

Negatywna i wroga działalność kleru

Na terenie naszego powiatu jest 25 księży rzymskokatolickich, którzy są przypisani do parafii. Jest w sumie dwóch księży prawosławnych, ponieważ jeden został przeniesiony do Bjelovaru. W diecezji greckokatolickiej Križevci jest 7 księży greckokatolickich na czele z biskupem. W powiecie są łącznie 84 mniszki, z czego 42 w klasztorze Lovrenčina grad, a reszta w dwóch klasztorach w Križevci. Kilka zaś zamieszkuje na plebaniach u miejscowych księży. Na początku roku szkolnego 1959/60 przy diecezji greckokatolickiej w Križevci powstała szkoła średnia przygotowująca salezjanów i greckokatolickich duchownych. W szkole tej uczy się 30 uczniów pochodzących z całego kraju. W seminarium w Zagrzebiu uczyło się 14 studentów z tego okręgu, z czego 6 na Wydziale Teologicznym, natomiast jeden zbiegł nielegalnie do Włoch (Triest).

Z naszego powiatu 19 duchownych służy w parafiach spoza naszego terenu, natomiast dwóch na miejscu. Opatów z naszego terenu jest 24, spośród których w tym roku odeszło 3. W zakonach jest 6 osób.

Duchowni czynnie pełniący służbę w okręgu Križevci dzielą się na trzy grupy: pierwsza grupa obejmuje księży należących do Związku, choć nie wszyscy z nich są całkowicie lojalni i w taki też sposób odnoszą się do władz państwowych; druga grupa dotyczy księży, którzy są mało aktywni i tylko od czasu do czasu kontaktują się z władzami nie okazując publicznie, że są wrogo nastawieni; podczas gdy trzecia grupa to zdecydowani wrogowie naszego porządku społecznego, a mianowicie proboszcz z Križevci dr Stjepan Kranjčić, proboszcz z Głogowca i kierownik parafii z Vrbovac Franjo Žnidarec. Członkowie tej grupy w ogóle nie kontaktują się z członkami Związku, bojkotując ich. Spotykają się jedynie z niektórymi innymi księżmi, którzy nie udzielają się publicznie.

Dzięki podjętym działaniom udało się w tych trzech przypadkach ograniczyć ich działania na tyle, że nie okazują oni publicznie swojego wrogo nastawienia,

choć czasem zdarza się, że wygłaszane w kościołach kazania zawierają wrogie treści i są wyraźnie skierowane przeciwko nam. Oprócz tego, jeśli mają oni okazję dążą do konfrontacji z organami władzy jak i duchownymi będący członkami Związku.

Dla nich wszystkich, także tych, którzy należą do Związku głównym celem jest podtrzymanie wiary i uczuć religijnych, które ich zdaniem od dawna ulegają znacznemu osłabieniu. Jedyna różnica polega na tym, że członkowie Związku podchodzą znacznie bardziej spokojnie od pozostałych, którzy wykorzystują wszelkie możliwe formy nacisku, aby jak najwięcej wiernych zatrzymać dla siebie. W tej kwestii dochodziło do naruszeń ustawy o statusie prawnym wspólnot wyznaniowych, gdzie również najbardziej aktywni byli duchowni z Križevci, Glogovca i Vrbovca. Wierni musieli słuchać kazań w trakcie których straszono ich sądem Bożym, jeśli nie przyjdą do kościoła, nie będą wierzyć w Boga czy wychowywać dzieci w duchu chrześcijańskim. W ostatnich dwóch latach zauważono wzrost tego typu wydarzeń gdyż w niektórych rejonach częstotliwość uczęszczania na nabożeństwa spada, a co więcej, duża liczba ludzi przychodzi do kościoła tylko dlatego, że nie ma dokąd pójść, a nie dlatego że prawdziwymi wierzącymi chrześcijanami.

To samo dotyczy prowadzenia katechezy. Niektórzy księża podejmują różne środki, aby jak najwięcej dzieci wychować w duchu religijnym, i chcąc to robić posunęli się nawet do ataków na urzędników oświatowych oskarżając ich o celowe trzymanie dzieci w szkole w czasie, gdy powinny one być na lekcji religii. W tym roku w naszym powiecie naukę religii rozpoczęło 1400 uczniów, która to liczba w przeciwieństwie do lat poprzednich jest znacznie niższa, ale nadal jest niezadowalająca. W większości przypadków na katechezę uczęszczają dzieci z niższych klas szkół ośmioletnich, ale bywają też i z klas wyższych, chociaż to zależy w dużej mierze od nauczyciela. Liczba uczestników lekcji religii zwiększa się w czasie kiedy odbywają się bierzmowania, ponieważ wówczas duchowni prowadzą przygotowania do tych obrzędów. Członkowie Związku prowadzą lekcje katechezy tylko wówczas gdy w ich parafii odbywają się bierzmowania, gdyż wówczas pojawia się u nich biskup. W pozostałym czasie właściwie nie ma lekcji religii, chociaż ostatnio przyjęło się je prowadzić w czasie letnich ferii. Wychowawcy nie są jeszcze wystarczająco zaangażowani w ten problem, a niektórzy postępują bardzo nieodpowiednio. Faktem jest, że tam, gdzie nauczycielem jest dobry komunista, mało dzieci chodzi na religię. Spora część kadry nauczycielskiej nie zaangażowała się w tą sprawę i traktuje ją opieszale, a niektórzy wręcz tolerują nauczanie religii. Ponadto nasze organizacje społeczno-polityczne nie podejmują odpowiednich działań i nierzadko zdarza się, że dzieci poszczególnych członków Partii Komunistycznej chodzą na katechezę, księża przychodzą święcić ich domy, natomiast żony członków Partii chodzą do kościoła, itp.

Niektórzy księża, chcąc przyciągnąć do siebie jak najwięcej dzieci, organizowali przed lub po katechezie gry by w ten sposób je pozyskać. Inni znowu kupują cukierki, które rozdają przed rozpoczęciem katechezy, natomiast w Žabnie, w czasie pierwszej komunii, proboszcz przygotowywał dla wszystkich dzieci kanapki i cukierki, które rozdawał im po uroczystości. Ksiądz z Gradec wezwał rodziców dzieci, które nie przychodzą na katechezę grożąc, że będzie ogłaszał ich w kościele jako niewierzących. Proboszcz z Križević, dr Kranjčić, krzyczał na całe gardło z ambony i atakował rodziców, że za mało dzieci uczęszcza na lekcje religii, podobnie jak kapelan w Rawennie, gdzie przyjeżdżał odprawiać mszę. Administrator parafii w Vrbovac, aby mieć możliwość prowadzenia katechezy we wszystkich szkołach w swojej parafii, podjął starania o przekazanie mu w ramach „darowizny” domu w Poljanskim Lugu, który znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie szkoły, gdzie zamierzał urządzić miejsce kultu, przenieść tam ołtarz ze zrujnowanego kościoła i prowadzić tam katechezę. Przedsięwzięciu temu zapobiegły władze gminy Vrbovec, które przede wszystkim nie zezwoliły na darowiznę, ponieważ Hršak Jaga, który „podarował” dom kościołowi parafialnemu Vrbovec, nie był właścicielem gruntu. Teraz dom ten przeznaczony jest do wywłaszczenia, ponieważ stanowi integralną część działki, na której powstała szkoła.

Organizacje partyjne i komitety miejskie były dotychczas bardzo mocno zaangażowane w te kwestie i aby prowadzić systemową walkę z tymi negatywnymi wpływami, konieczne jest, by komitety oświecały robotników i informowały ich o negatywnym wpływie, jaki duchowieństwo wywiera na najmłodsze pokolenia.

Podstawa materialna duchowieństwa na terenie naszego powiatu jest nadal stosunkowo silna i obecnie korzystają oni z istniejących obiektów: kościołów, kaplic i sal plebańskich. By je utrzymać zainwestowali ogromne fundusze, które w większości zbierali od wiernych, a niektórzy wyprzedając ziemię. W akcjach tych uczestniczyli także niektórzy komuniści, a czasem uaktywniali się także członkowie lokalnych organizacji Socjalistycznego Związku Robotniczych Narodów Jugosławii - SSRN. Podczas remontu kaplicy w Tkalac członkowie Związku Komunistów udzielali pomocy finansowej, będąc jednocześnie organizatorami całego przedsięwzięcia. Ponieważ niektóre osoby zostały pociągnięte do odpowiedzialności za finansowe partycypowanie w tym przedsięwzięciu, usprawiedliwiały się one tym, że udzielanie finansowej pomocy odbywało się w porozumieniu z innymi członkami partii. W Glogovnicy proboszcz nie brał udziału w budowie linii przesyłowej i sieci elektrycznej we wsi, a po zakończeniu elektryfikacji zbierał, którymi „potwierdzał” zarządowi energetycznemu, że wieś zapłaci koszty w wysokości 51.000 dinarów, na podstawie którego zatwierdzono połączenie z siecią wsi. Sekretarz komitetu zajmującego się elektryfikacją Djurin Zlatko z Glogovnicy, który jest niestety członkiem Partii Komunistycznej i sekretarzem organizacji, zezwolił na takie działania proboszcza i nie chcąc się

skompromitować, dostał potwierdzenie podpisane przez innego członka komisji zajmującej się elektryfikacją twierdząc, że sam nie może tego dokumentu podpisać ponieważ jest członkiem Partii Komunistycznej. Do tej pory zanotowaliśmy kilka przypadków, kiedy to księżom udało się pozyskać do współpracy członka Partii Komunistycznej, dyskutując o tym zarówno między sobą jak i informując wiernych, że członkowie Partii im pomagają. W ich opinii są to biedni ludzie, którzy są wierzący lecz sytuacja ich zmusiła, żeby zostali komunistami. To samo dzieje się, kiedy poszczególni członkowie Partii proszą księży o dokumenty, aby mogli wziąć ślub w innych kościołach lub gdy chrzczą dzieci. W Gornji Rijece sekretarz organizacji partyjnej Tomo Podolski kazał ochrzcić dziecko, jego żona stale chodzi do kościoła, a na dodatek publicznie niósł dziecko do chrztu jako jego ojciec chrzestny. Zwłaszcza na wsi komuniści nie rozwiązali jeszcze kwestii wyznaniowych i często zdarza się, że młodzieńcy, których organizacja partyjna zamierzała przyjąć w swoje szeregi, odmawiała tego i dopiero gdy wzięli ślub w kościele zapisali się do Partii. Na wsiach jest bardzo mało dzieci komunistów, które nie zostały ochrzczone w kościele. Takie przypadki zdarzają się też wśród niektórych członków komitetów miejskich, podobnie jak urzędników nie będących komunistami, czy niektórych pedagogów. Wszystko to przemawia na korzyść kleru, który na tej podstawie stawia tezę, że ci ludzie są w Partii tylko po to, żeby mogli pracować w urzędzie na określonym stanowisku, ale w rzeczywistości nie zapomnieli o Bogu. Duża liczba organizacji społeczno-politycznych, strażaków i komitetów SSRN ma tendencję do organizowania imprez w święta kościelne i w ten sposób podnosi znaczenie uroczystości kościelnych. Ponadto nadal zdarza się, że nawet przedstawiciele władz w miejskich komitetach ludowych, a czasem sekretarze, interweniują u właściwych organów, aby umożliwić danej organizacji zorganizowanie imprezy, niezależnie od tego, co tam będzie się działo. Na przykład zorganizowanie „Święta Maryjnego” lub innego wydarzenia kościelnego. Uzasadnia się to głównie tym, że organizacje społeczne zarobią na tym, a z drugiej strony, że obywatele nie pójdą do kościoła, ale na zabawę. Dzieje się tak niezależnie od faktu, że oni sami wiedzą, w drugim przypadku tak nie będzie, ale mimo to twierdzą coś innego. Gdyby właściwy organ wydał decyzję negatywną, pojawiłyby się różne interwencje, co przynajmniej świadczy o dość niskiej świadomości niektórych odpowiedzialnych i kierowniczych osób. Gdyby organ należny wydał negatywną decyzję, pojawiłyby się zewsząd różne interwencje, co samo przez się mówi o niewielkiej świadomości odpowiedzialnych osób, dzierżących w swoich rękach władze. Te i podobne zjawiska mają bardzo szkodliwy wpływ na społeczeństwo, a z drugiej strony przynoszą korzyści duchowieństwu i elementom klerykalnym.

Niewielka liczba młodych mężczyzn z naszego terenu trafia do seminarium i na wydziały teologiczne, ale inaczej niż w latach ubiegłych, w tym roku do

seminarium zapisało się 6 młodzieńców co jest stosunkowo dużą liczbą. Kiedy przeanalizowaliśmy jak do tego doszło, musimy wyrazić swój niepokój, gdyż ta szóstka była przygotowana i nakłaniana by pójść do seminarium przez kleryków w czasie wakacji. Uważamy, że gdyby organizacje związane z Partią Komunistyczną podjęły odpowiednią aktywność, to nie mogłoby do tego nie dojść. Zdarzały się przypadki, że niektórzy z tych młodych mężczyzn przychodzili do gminy Orehovec i prosili o możliwość znalezienia im zajęcia w handlu, i gdy nikt im nie pomógł, otwarcie stwierdzili, że z powodu braku środków do życia zostali zmuszeni by pójść do seminarium. Odpowiedzialni towarzysze nie uznali za stosowne podejmować jakichkolwiek działań w takiej sytuacji.

W naszym regionie negatywnemu wpływowi duchowieństwa pomaga dość duża liczba obywateli, których łączy z klerem nie tylko uczucia religijne, ale także członkowie rad parafialnych, dzwonnicy i inne osoby tego typu, konsekwentnie realizujące politykę danego księdza. Są to w większości wrogie elementy naszego społeczeństwa nastawione negatywnie, a co charakterystyczne byli członkowie HSS, ostatnio zaś księża coraz częściej korzystają z byłych ustaszy, których chętnie wybierają do komitetów kościelnych. Osoby te w znacznym stopniu naruszają ustawę o statusie gmin wyznaniowych, tak że w tym roku według stanu na październik 33 osoby zostały ukarane przez sędziego za wykroczenia, w porównaniu z rokiem ubiegłym, kiedy ukarano 53 osoby. W tym roku trzech duchownych zostało ukaranych grzywną, a jeden z nich został skazany na 15 dni więzienia.

[Z języka chorwackiego przełożył Tomasz J. Lis]

Bibliografia

Arhivski izvori

- Arhiv o dr. Stjepanu Kranjčiću u Križevcima Udruga za promicanje znamenitih Križevčana „Dr. Stjepan Kranjčić“, Izjave svjedoka
- Državni arhiv Bjelovar (dalje HR-DABJ), Centralni komitet KPH Križevci, knjiga 5., 347.5, Zapisnik IV. konferencije GK KPH Križevci, 8. VI. 1951.
- HR-DABJ, Kotarski komitet Križevci, A 7.12., knjiga 21., Podaci o neprijateljskom djelovanju reakcionarnih elemenata, bez datuma
- HR-DABJ, 197., A.7.1.2., kutija 21., Kotarski komitet SKH Križevci, (1951.-1952.), (1954.-1962.), Političke informacije, Elaborat Kotarskog komiteta SKH Križevci upućen Centralnom komitetu SKH Zagreb 1960. godine, Analiza političkog stanja na području kotara Križevci (dalje Elaborat 1960.).
- HR-DABJ, 197., A.7.1.2., kutija 21., Kotarski komitet SKH Križevci, (1951.-1952.), (1954.-1962.), kutija 21., 26/1., Centralnom komitetu SKH (Org. politički sekretarijat) Zagreb, 18. X. 1960.
- Komisija za odnose s vjerskim zajednicama Izvršnog vijeća Sabora SRH, Informativni bilten broj 5/1969., „Naša politika prema najnovijim kretanjima u vjerskim zajednicama u Hrvatskoj“, 30. XII. 1969.

Književnost

- Akmađža M., *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966.*, Otakar Keršovani, Rijeka 2004.
- Akmađža M., Matijević M., *Odnos biskupa Antuna Akšamovića prema komunističkoj vlasti*, „Časopis za suvremenu povijest“ 2006, Vol. 38, No. 2, s. 433-457.
- Akmađža M., Stipančević R., *Odnos biskupa Jeronima Milete prema komunističkom režimu*, „Historijski zbornik“ 2006, God. LIX., s. 237-264.
- Akmađža M., Prilog poznavanju političkog djelovanja mons. Svetozara Rittiga, „Historijski zbornik“ 2001, god. LIV, s. 137-158.
- Akmađža M., *Uloga biskupa Josipa Lacha u crkveno-državnim odnosima 1945.-1962.*, Tkalčić 2006, No. 10, s. 283-374.
- Ančić M., „Velika promjena“ retorika ili realnost, „Statut - magazin za političku kulturu i društvena pitanja“, Mostar 2007, No. 11., s. 198.-216.
- Banac I., *Sa Staljinom protiv Tita*, Globus, Zagreb 1990.
- Berend I., *Centralna i Istočna Europa 1944.-1993., Iz periferije zaobilaznim putem nazad na periferiju*, Cid, Podgorica 2001.
- Boeckh K., *Vjerski progoni u Jugoslaviji 1944.-1953.: staljinizam u titoizmu*, „Časopis za suvremenu povijest“ 2006, No. 38(2), s. 403.-433.
- Churchill W., *The Second World War*, Boston - Houghton Mifflin 1974, Vol. VI.
- Huntington P. S., *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*, Zagreb 1998.
- Huntington P. S., *Treći talas, demokratizacija na izmaku dvadesetog vijeka*, Cid, Podgorica 2004.
- Jandrić B., *Hrvatska pod crvenom zvijezdom, KPH 1945.-1952.*, Srednja Europa, Zagreb 2005.
- Kožul S., *Stradanja u zagrebačkoj nadbiskupiji za vrijeme II. svjetskog rata i poraća*, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić“, Zagreb 2004.
- Kožul S., *Martirologij Crkve zagrebačke*, Prometej, Zagreb, 1998.
- Lenski G., *Power and Privilege; A Theory of Social Stratification*, Chapel Hill (N.C) – London 1985.
- Perica V., *Balkanski simboli 1.*, Beograd, 2006.
- Radić R., *Država, Rimokatolička i Srpska pravoslavna crkva od 1945. do polovine šezdesetih godina*, „Dijalog povijesničara–istoričara“ 2000, No. 2.
- Spehnjak K., *Prosvjetno-kulturna politika u Hrvatskoj 1945.-1948.*, „Časopis za suvremenu povijest“ 1993, No. 25. (1).